

DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-54-82>

УДК 658.14-027.45-048.93 (477) (043.5)

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПІДХОДИ ДО ВИВЧЕННЯ ЧИННИКІВ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ СУБ'ЄКТІВ ПІДПРИЄМНИЦТВА В УКРАЇНІ В УМОВАХ ГІБРИДНИХ АГРЕСІЙ ТА ВОЄННОГО СТАНУ

CONCEPTUAL APPROACHES TO THE STUDY OF FACTORS FINANCIAL SECURITY OF BUSINESS SUBJECTS IN UKRAINE IN CONDITIONS OF HYBRID AGGRESSIONS AND WAR

Яструбецька Леся Сергіївна

доктор економічних наук, доцент,

Львівський національний університет імені Івана Франка

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6632-070X>

Yastrubetska Lesya

Ivan Franko National University of Lviv

У статті обґрунтовано необхідність врахування фінансового та соціально-психологічного підходів до вивчення чинників забезпечення фінансової безпеки суб'єктів підприємництва в Україні в умовах гібридних агресій та воєнного стану. Автором розроблено структурно-логічну схему використання запропонованих концептуальних підходів. Аргументовано доцільність використання щодо діяльності суб'єктів господарювання в умовах невизначеності, притаманним сучасній безпековій ситуації в світі, поняття «динамічна рівновага», що дає змогу усунути будь-які аспекти сталості, статичності та заперечення змін. Розкрито об'єкт і предмет наукового пізнання згідно фінансового підходу – фінансові параметри суб'єкта підприємництва та динамічна фінансова рівновага. Визначено об'єкт і предмет наукового пізнання з огляду на соціально-психологічні аспекти – гібридні фінансові конфлікти й динамічна рівновага в гібридних фінансових конфліктах. Поглиблено розуміння сутності поняття «фінансова безпека суб'єктів підприємництва» із врахуванням фінансової та соціально-психологічної складової досліджуваної проблематики.

Ключові слова: фінансова безпека суб'єктів підприємництва, фінансовий підхід, соціально-психологічний підхід, фінансові параметри, динамічна фінансова рівновага, гібридні фінансові конфлікти, військова агресія.

The current dynamics of socio-economic transformations is determined by the global situation in the field of security, which has undergone radical changes associated with the emergence of a new type of threats to the security of the international environment, individual countries and business entities and contributed to the transition to the use of hybrid levers of influence to achieve the results of financial conflicts. In Ukraine, first of all, this is connected with Russia's long-standing hybrid war, which has turned into an acute form – military aggression, causing significant institutional transformations in society due to the emergence of new threats created by martial law, the experience of countering which has not yet been fully developed. This hybrid and full-scale war determined the need to change approaches to managing the financial security of both the state and business entities. The purpose of the article is to develop new theoretical and methodological principles for ensuring the financial security of business entities in Ukraine, in particular, to distinguish financial and social-psychological approaches to the study of factors for ensuring the financial security of business entities in conditions of hybrid aggression and martial law. The article uses a set of general scientific and empirical methods of scientific knowledge, including: theoretical generalization, induction and deduction – used in the process of studying basic definitions: equilibrium, financial equilibrium, dynamic equilibrium, financial security of business entities, hybrid financial conflicts; the method of scientific abstraction – for the purpose of generalizing the conceptual apparatus of research; methods of systemic approach, analysis and synthesis – for researching the impact of individual factors on the financial security of business entities, in particular, hybrid financial conflicts in business activity; method of graphic visualization – in order to ensure high-quality visual display of research results. The author argued for the need to use financial and social-psychological approaches to study the factors of ensuring the financial security of business entities in conditions of hybrid aggression and martial law. A structural and logical scheme for the use of the proposed conceptual approaches has been developed.

The feasibility of using the concept of "dynamic equilibrium" in relation to the activities of business entities is argued, which makes it possible to eliminate any aspects of stability, statics and denial of changes. The object and subject of the research according to the financial approach are revealed – the financial parameters of the business entity and the dynamic financial balance, respectively. The object and subject of the research is determined according to socio-psychological aspects – hybrid financial conflicts and dynamic equilibrium in hybrid financial conflicts. The understanding of the essence of the concept of "financial security of business entities" has been deepened using the financial and socio-psychological component of the researched issues.

Keywords: financial security of business entities, financial approach, socio-psychological approach, financial parameters, dynamic financial balance, hybrid financial conflicts, military aggression.

Постановка проблеми. Забезпечення фінансової безпеки суб'єктів підприємництва відіграє важливу роль в державній політиці країни, оскільки ефективно функціонуючі ділові одиниці створюють передумови для стійкості її фінансової системи та можливості протидії внутрішнім та зовнішнім викликам і загрозам. Своєю чергою, фінансова безпека держави передбачає необхідні економічні, політичні й правові засади для зміцнення фінансової безпеки суб'єктів господарювання. На сьогодні питання фінансової безпеки держави й суб'єктів підприємництва суттєво актуалізуються, оскільки боротьба з тривалою гібридною агресією росії та обороноздатність країни в умовах воєнного стану потребують належного фінансового забезпечення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вагомий внесок у розвиток теорії і практики забезпечення фінансової безпеки суб'єктів підприємництва зробили такі вчені: Д. Андреев, Б. Андрушків, О. Безух, Я. Бережний, Ю. Берлач, М. Білик, І. Бланк, О. Бойкевич, Л. Буряк, З. Варналій, Т. Васильців, Ю. Вовк, В. Волошин, О. Гарагонич, О. Глущенко, В. Дем'янишин, В. Грушко, І. Дмитрієв, В. Домбровський, Р. Друзін, П. Дудкін, А. Єфименко, Д. Зеркалов, М. Камлик, В. Каркавчук, Н. Кирич, В. Коваленко, В. Корнєєв, М. Кужельєв, В. Кузьомко, О. Ляшенко, Л. Малюта, І. Медведєва, І. Мойсеєнко, Т. Мостенська, Н. Невмержицька, В. Нестеренко, Н. Норіцина, О. Пластун, М. Погосова, А. Поддєрьогін, І. Сівчук, О. Сороківська, О. Стащук, І. Стойко, М. Суганяка, В. Фучеджи, Г. Швидаєнко та ін.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Водночас, діяльність суб'єктів господарювання в умовах гібридних агресій та повномасштабного вторгнення росії в Україну потребує розроблення нових теоретичних і практичних засад забезпечення фінансової безпеки із врахуванням сучасних проблем їхнього функціонування й окреслення шляхів розвитку в екстремальних умовах.

Формулювання цілей статті. Розкриття особливостей забезпечення фінансової безпеки як держави, так і суб'єктів підприємництва передбачає застосування сучасного методологічного інструментарію дослідження, відповідного кризовим умовам постпандемічного періоду, гібридних агресій та воєнного стану в Україні. Це зумовлює мету статті – формування нових концептуальних підходів до вивчення чинників забезпечення фінансової безпеки суб'єктів підприємництва.

Виклад основного матеріалу дослідження. Фінансова безпека є системним поняттям, що інтегрує в собі як фінансові інтереси світової спільноти, міждержавних утворень, держави, так і фінансові інтереси домашніх господарств, суб'єктів підприємництва і населення в цілому. На різних рівнях управління фінансова безпека має своє специфічне наповнення, однак загальною проблемою її забезпечення є виникнення конфліктів інтересів, зокрема у фінансовій сфері.

На сьогодні одним із найбільш дестабілізуючих чинників фінансової безпеки на міждержавному рівні є поширення конфліктів гібридного характеру, основні сутнісні характеристики та закономірності виникнення яких, на наш погляд, є подібними до ознак виникнення фінансових протистоянь на рівні суб'єктів господарювання. Відтак, вважаємо, що в умовах розвитку нової глобальної ситуації у сфері безпеки, яка характеризується використанням інструментів гібридної війни у міждержавних протистояннях, необхідним є врахування також гібридних важелів впливу й у фінансових конфліктах між суб'єктами підприємництва. Оскільки суб'єкт підприємництва може характеризуватися високим рівнем досягнутих значень фінансових показників розвитку, проте стати об'єктом агресивних дій інших учасників ринкового середовища. Тому при забезпеченні фінансової безпеки ділових одиниць важливо враховувати особливості їх взаємодії із всіма учасниками внутрішнього та зовнішнього середовища з метою протидії зіткненню фінансових інтересів і виникненню

фінансових конфліктів, які все частіше набувають гібридної природи.

Під гібридним фінансовим конфліктом пропонуємо розуміти протистояння, що виникає у фінансових відносинах, має переважно прихований характер і передбачає скоординоване застосування множинності методів впливу з метою реалізації тінювих фінансових інтересів його учасників. Таким конфліктам притаманні спільні характеристики (злочинна діяльність, спрямована на фінансову сферу; прихований характер; фальсифікація документів; наявність несанкціонованих операцій; використання фактора недобросовісного персоналу; зловживання з конфіденційною інформацією; психологічні маніпуляції) та наслідки для фінансової безпеки ділових одиниць (фінансові втрати, репутаційні втрати).

Гібридні фінансові конфлікти не лише спричиняють деструктивні наслідки для фінансової безпеки суб'єктів підприємництва,

а й становлять суспільну небезпеку, оскільки порушують порядок господарської діяльності, регламентований чинним законодавством, завдають майнової і репутаційної шкоди державі та іншим діловим одиницям.

Зважаючи на важливість врахування чинника гібридних фінансових конфліктів при формуванні безпекової політики, розроблення методологічних засад забезпечення фінансової безпеки суб'єктів підприємництва, на нашу думку, повинно реалізовуватись із врахуванням двох ключових концептуальних підходів – фінансового і соціально-психологічного (рис. 1).

Відповідно до фінансового підходу об'єктом наукового пізнання є фінансові параметри суб'єктів підприємництва, предметом дослідження – динамічна фінансова рівновага ділових одиниць.

У сучасних економічних дослідженнях висвітлюється багатовекторність вчення

ФІНАНСИ, БАНКІВСЬКА СПРАВА ТА СТРАХУВАННЯ

Рис. 1. Структурно-логічна схема використання наукових підходів до вивчення чинників забезпечення фінансової безпеки суб'єктів підприємництва

Джерело: розроблено автором

про рівновагу. Особливості рівноважного стану системи ідентифікують як специфіку її циклічного розвитку, зокрема, визначають іманентні характеристики кризи [2, с. 138]. При цьому необхідно враховувати те, що рівновага будь-якого рівня економічної ієрархії має свої особливості з огляду на складність економічної системи та мету її розвитку, досягненню якої підпорядковується завдання забезпечення рівноважного стану; специфіку історичного часу та структуру економічного простору [3, с. 141].

Водночас, вважаємо, що стан рівноваги властивий виключно системам, що не мають зв'язків із зовнішнім середовищем, тоді як для відкритих систем, до яких належить національна економіка і суб'єкт підприємства, рівновага можлива лише як мить у процесі постійних змін. Відкриті соціально-економічні системи не можуть перебувати у стані спокою, адже вони постійно взаємодіють із мінливим зовнішнім середовищем. Окрім того, в умовах глобалізації усіх фінансових процесів, стрімкого розвитку інформаційних технологій, поширення гібридних агресій можна констатувати, що економіка перебуває в хаосі, суб'єкти підприємства – у турбулентній нестійкості. Відтак, на сьогодні немає лінійних залежностей, вони нелінійні, тому є складно прогнозованими. Крім того, рух суб'єктів господарювання в їхньому життєвому циклі завжди є конфліктним. Ділові одиниці, здійснюючи свою фінансово-господарську діяльність та перебуваючи в постійному русі, зіштовхуються з постійними змінами внутрішнього та зовнішнього середовища, гібридними фінансовими конфліктами, а отже – із втратою рівноваги та пошуком можливості їхнього повернення до рівноважного стану, який характеризується визначеними значеннями параметрів діяльності або ж знаходженням нового стану рів-

новаги. Отже, впродовж життєвого циклу відбувається постійний перехід господарюючих суб'єктів із одного рівноважного стану в інший. Ця постійна зміна, динаміка станів відображає особливості їх функціонування в часі. Тому вважаємо, що доцільно вживати щодо діяльності суб'єктів підприємства поняття «динамічна рівновага», що дає змогу усунути будь-які аспекти сталості, статичності та заперечення змін. Водночас необхідно акцентувати, що період нестійкості ділових одиниць, коли стан вихідної рівноваги порушено, а нову рівновагу ще не сформовано, повинен бути короткостроковим, оскільки при довгостроковому порушенні рівноваги їхньому функціонуванню загрожують деструктивні наслідки, зокрема неспроможність протидіяти внутрішнім та зовнішнім загрозам фінансовій безпеці. Тобто рівновага і розвиток, як два несумісні стани, не можуть одночасно домінувати в діяльності суб'єктів підприємства: вони можуть перебувати або в стані рівноваги, або в стані розвитку, а значить нерівноваги. Для того, щоб ділові одиниці були успішними та у стані фінансової безпеки, необхідні обидва стани, однак за умови злагодженої зміни їх у часі, що можливо за умов стійкості, як однієї із характеристик фінансової безпеки.

Графічну ілюстрацію динамічної рівноваги суб'єкта підприємства на траєкторії його еволюції подано на рис. 2.

Відтак, на наш погляд, забезпечення фінансової безпеки суб'єктів підприємства на сьогодні вимагає утримання їхньої динамічної фінансової рівноваги та постійного пошуку балансу їх інтересів з інтересами інших учасників економічного середовища.

Щодо тлумачення поняття «фінансова рівновага», то Т. Гудзь [4, с. 6] визначає його як збалансування процесів формування фінансового стану підприємства залежно від інтен-

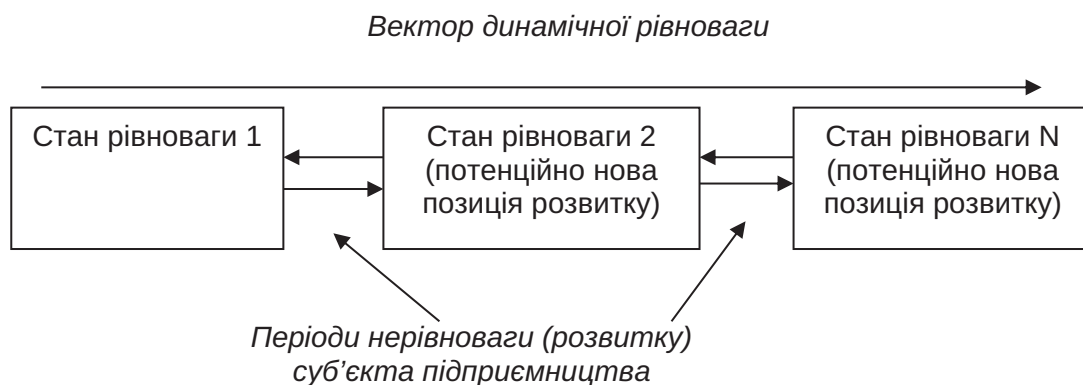

Рис. 2. Динамічна рівновага суб'єкта підприємства в процесі розвитку

Джерело: сформовано автором

сивності їх протікання, на пряму зміни, характеру внутрішньої взаємодії та чутливості до впливу зовнішніх факторів. В той час, як Л. Мельник [6, с. 24] вважає, що фінансова рівновага – це збалансованість між власним та залученим капіталом. М. Білик [1] розуміє під фінансовою рівновагою ситуацію, коли є відповідність обсягів формування та використання (споживання) власних фінансових ресурсів. На думку І. Кладченко [5, с. 371] фінансова рівновага – це певний стан підприємства, який відображує його спроможність забезпечення виконання власних фінансово-майнових зобов'язань перед іншими господарськими суб'єктами завдяки ефективно організованій роботі з власними засобами, за рахунок оптимальної структури активів підприємства й ефективності їх використання і правильно сформованих пасивів

Узагальнивши й систематизувавши погляди вчених щодо тлумачення даного поняття, розуміємо під фінансовою рівновагою суб'єктів підприємництва такий стан, який характеризується високим рівнем їх фінансової стійкості і платоспроможності на всіх етапах розвитку та забезпечується формуванням оптимальної структури капіталу, авансуванням в необхідних обсягах у високоліквідні активи й спроможністю виконати зобов'язання перед усіма учасниками ділової взаємодії.

Забезпечення фінансової безпеки передбачає врахування особливості, що навіть незначний вплив окремого чинника чи їхньої сукупності визначає розвиток суб'єкта підприємства у певному напрямі, у тому числі й небажаному. Це обґрунтовує необхідність злагодженої роботи усіх служб управління підприємством щодо досягнення визначених фінансових параметрів розвитку та узгодження його інтересів із інтересами інших учасників зовнішнього середовища в процесі ділової взаємодії. Оскільки суб'єкт підприємства може характеризуватися високими фінансовими показниками розвитку, проте стати об'єктом гібридної агресії (фінансового шахрайства, недобросовісної конкуренції,

рейдерства, корупції тощо). Тому фінансова безпека господарюючого суб'єкта відображає здатність забезпечення його динамічної рівноваги як з позиції забезпечення фінансової стійкості, тобто здатності здійснювати перехід із одного рівноважного фінансового стану в інший, так і з позиції стійкості в протидії гібридним фінансовим конфліктам. Відтак, вважаємо доцільним при вивченні чинників забезпечення фінансової безпеки суб'єктів підприємництва врахування також соціально-психологічного підходу, відповідно до якого об'єктом наукового пізнання є гібридні фінансові конфлікти суб'єктів господарювання, предметом дослідження є динамічна рівновага в гібридних фінансових конфліктах. Це, своєю чергою, обґрунтовує необхідність поглиблення розуміння сутності поняття «фінансова безпека суб'єктів підприємництва» як спроможності зберігати динамічну фінансову рівновагу та рівновагу в гібридних фінансових конфліктах.

Гібридні фінансові конфлікти характеризуються складною системою взаємозв'язків учасників та множиною важелів впливу на досягнення їхніх тінювих інтересів. Утримувати рівновагу в агресивному зовнішньому середовищі досить складно, водночас, взаємодіючи з іншими учасниками ринку, суб'єкти підприємництва повинні постійно перебувати у пошуку певного балансу інтересів з метою попередження ймовірних фінансових конфліктів.

Висновки. Комплексний характер наукового пізнання чинників забезпечення фінансової безпеки суб'єктів підприємництва, що передбачає врахування фінансового й соціально-економічного підходів із визначенням принципів та методів дослідження, дасть змогу отримати більш повні й достовірні результати. Це своєю чергою сприятиме розробленню дієвих механізмів протидії гібридним агресіям в підприємницькій діяльності й утриманню динамічної фінансової рівноваги ділових одиниць в умовах складних новітніх загроз їх фінансовій безпеці.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Білик М. Д. Фінансовий аналіз : навч. посібник. Київ : КНЕУ, 2005. 592с.
2. Гальчинський А. С. Економічна методологія : логіка оновлення. Київ : АДЕФ-Україна, 2010. 572 с.
3. Гальчинський А. С. Політична нооекономіка : начала оновленої парадигми економічних знань. Київ : Либідь, 2013. 472 с.
4. Гудзь Т. П. Управління фінансовою рівновагою підприємства : автореф. дис. ... д-ра екон. наук. Одеса, 2019. 40 с.

5. Кладченко І. С. Фінансова рівновага як умова забезпечення збалансованого розвитку промислового підприємства. *Наукові праці Кіровоградського національного технічного університету. Економічні науки*. 2013. Вип. 24. С. 369–377.

6. Мельник Л. М. Фінансова рівновага як складова системи фінансово-економічної безпеки підприємств. *Вісник НУВГП*. 2017. С. 22–29. (Серія «Економічні науки»; вип. 2).

REFERENCES:

1. Bilyk M. D. (2005) *Finansovyy analiz : navch. posibnyk* [Financial analysis]. Kyiv: KNEU. 592 p. [in Ukrainian].
2. Hal'chyns'kyu A. S. (2010) *Ekonomichna metodolohiya: lohika onovlennya* [Economic methodology: the logic of renewal]. Kyiv: ADEF-Ukrayina. 572 p. [in Ukrainian].
3. Hal'chyns'kyu A. S. (2013) *Politychna nooekonomika: nachala onovlenoyi paradyhmy ekonomichnykh znan* [Political neo-economics: the beginnings of a renewed paradigm of economic knowledge]. Kyiv: Lybid'. 472 p. [in Ukrainian].
4. Hudz' T. P. (2019) *Upravlinnya finansovoyu rivnovahoyu pidpryyemstva: avtoref. dys. ... d-ra ekon. nauk*. [Management of the financial balance of the enterprise]. Odesa. 40 p. [in Ukrainian].
5. Kladchenko I. S. (2013) *Finansova rivnovaha yak umova zabezpechennya zbalansovanoho rozvytku promyslovoho pidpryyemstva* [Financial balance as a condition for ensuring the balanced development of an industrial enterprise]. *Naukovi pratsi Kirovohrads'koho natsional'noho tekhnichnoho universytetu. Ekonomichni nauky*. Vyp. 24. P. 369–377. [in Ukrainian].
6. Mel'nyk L. M. (2017) *Finansova rivnovaha yak skladova systemy finansovo-ekonomichnoyi bezpeky pidpryyemstv* [Financial balance as a component of the system of financial and economic security of enterprises]. *Visnyk NUVHP*. P. 22–29. (Seriya «Ekonomichni nauky»); vyp.2. [in Ukrainian].